

neli olup sahâbîdir; Esam onun lakabıdır. Hz. Peygamber'in Esamm'ın adını değiştirdiği ve kendisine Abdurrahman adını verdiği de zikredilmektedir. Yezid'in annesi Berze bint Hâris el-Hilâlîyye, Hz. Peygamber'in hanımlarından Meymûne'nin kardeşidir. Bu sebeple Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fazl Lübâbe bint Hâris ile Hâlid b. Velid'in, Lübâbe es-Suğrâ diye anılan annesi Esmâ bint Hâris de onun teyzesidir. Yezid b. Esam Hz. Âişe'den, teyzesi Meymûne, diğer teyzesi Lübâbe'nin oğlu Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye, Muâviye b. Ebû Süfyân ve Avf b. Mâlik'ten hadis rivayet etti. Ali b. Ebû Tâlib'den de rivayette bulunduğu söylenmekle birlikte Zehebî, Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde Kûfe'de olması sebebiyle Yezid'in ondan hadis rivayet etmediğini belirtmektedir. Kendisinden de kardeşi Abdullah'ın oğulları Abdullah ve Ubeydullah ile Meymûn b. Mihrân, Ebû İshak Süleyman eş-Şeybânî, Ebû Fezâre Râşid b. Keysân el-Absî, Yezid b. Yezid b. Câbir, Kûfeli muhaddis Leys b. Ebû Süleym, Şamli fakih Büsr b. Ubeydullah el-Hadramî, İbn Şihâb ez-Zührî gibi râviler hadis nakletti.

Aşağıdaki rivayete dayanılarak Yezid b. Esamm'ın sahâbî olduğu iddia edilmiştir. Bizzat kendisinden nakledildiğine göre bir gün teyzesi Meymûne'nin yanına gitmiş, Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yerde namaza durmuş, o sırada Peygamber içeri girince teyzesi Yezid'in riyakâr tavrından söz etmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, hayırlı bir işle riyada bulunanın kötü bir işle riyada bulunandan daha iyi olduğunu söylemiştir. Zehebî bu haberin münker kabul edildiğini, hiçbir tarikle sahih diye rivayet edilmediğini, ancak Ebû Abdullah b. Mende'nin bu habere dayanarak Yezid'i sahâbeden saydığını belirtmiştir (*Târîhu'l-İslâm: sene 301-350*, s. 276). İbn Hacer el-Askalânî ise Yezid b. Esamm'ın Resûl-i Ekrem'in vefatından yaklaşık yirmi yıl sonra doğduğu için sahâbîliğinden söz edilemeyeceğini ifade etmiştir.

Yezid b. Esam 103'te (721) Rakka'da vefat etti; bu tarih kaynaklarda 101 (719) ve 104 (722) olarak da zikredilmiştir. Pek çok hadis nakleden ve sika kabul edilen Yezid b. Esamm'ın rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'nin *Şahîh-i Buḥârî* dışındaki kitaplarında yer almaktadır. "Allah sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza değil kalplerinize ve amelilerinize bakar" meâlindeki hadis onun rivayetlerinden biridir (*Müsned*, II, 285, 539; Müslim, "Bir", 34; İbn Mâce, "Zühd", 9).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 285, 539; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VII, 479; VIII, 280; İcî, *eş-Şikâat*, s. 477; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 252; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, V, 531; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 97-100; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXV, 119-129; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 477-478; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 83-86; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 517-519; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 101-150*, s. 178; a.e.: *sene 301-350*, s. 276; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 672; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 313-314; Ahmet Önkâl, "Bekkâ (Benî Bekkâ)", *DA*, V, 363.

ZEKERİYA GÜLER

YEZİD b. HÂRÛN

(يزيد بن هارون)

Ebû Hâlid Yezid b. Hârûn b. Zâzân
es-Sülemî el-Vâsıtî
(ö. 206/821)

Hadis hâfızı.

118 (736) yılında Vâsıt'ta doğdu. Bazı kaynaklarda 117'de (735) doğduğu da zikredilmiştir. Aslen Buharalı olup dedesi Zâzân sahâbeden Utbe b. Ferkad'ın karısı Ümmü Âsım'ın âzatlısıdır. Şu'be b. Hac-câc, Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Mis'ar b. Kidâm, Humeyd et-Tavil, İbn Ebû Arûbe ve Süfyân es-Sevrî'den rivayette bulundu. Kendisinden Müsedded b. Müserhed, İbn Râhûye, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medîni, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Os-mân b. Ebû Şeybe ve Muhammed b. Esem hadîs nakletti. Yezid b. Hârûn'dan en son hadis rivayet eden Ahmed b. Abdurrahman es-Sekatî onun önde gelen öğrencilerindedir. Vâsıt'ta yaşayan Yezid b. Hârûn, Bağdat'a geldiğinde derslerinde büyük bir kalabalık toplanmış, âli isnadı, şöreti ve itibarı bölgedeki muhaddislerin ona olan ilgisini arttırmıştı. Onun çevresindeki büyük kalabalığı gören devrin halifesi, "İşte asıl mülk ve saltanat budur" demişti. Kur'an'ın mahlûk olduğu düşüncesini benimseyen Halife Me'mûn'un, Yezid b. Hârûn'un halk üzerindeki nüfuzundan çekindiği ve onun tepkisinin toplum içinde karışıklıklara yol açacağından endişe ettiği için bu görüşünü Yezid hayatta iken ifade etmediği yönündeki kayıtlar (Hatîb, XIV, 342) Yezid'in ilmi ve siyasî otoritesini göstermesi bakımından önemlidir. Yezid b. Hârûn'un vefatına kadar Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı tartışması yüzünden kimse zarar görmedi. Onun, "Kur'an'ın mahlûk olduğunu iddia eden kimse kâfir olur. Allah bu görüşü ortaya atan Cehm b. Safvân'a lânet etsin" demesi bu görüş taraftarlarını sindirdi.

Rivayette kitaplarını değil hâfızasını esas aldığı zikredilen Yezid b. Hârûn ömrünün sonlarında gözlerini kaybetti, hâfızası da eski gücünü yitirdi. Ebû Hayseme onun gözlerini kaybettikten sonra kendisine sorulan hadisleri bilemediğini, bu sebeple kitaplarını câriyesine kontrol ettirmesi yüzünden ayıplandığını kaydeder. Yahyâ b. Maîn de Yezid b. Hârûn'un ashâb-ı hadîsten olmadığını, zira rivayette bulunduğu kimseleri ayırt edemediğini ve üstelik bunu umursamadığını belirtir (a.g.e., XIV, 338-339). Hatîb el-Bağdâdî ise Yezid hakkındaki bu rivayetleri, gözlerini kaybedip yaşının ilerlemesiyle birlikte hâfızasının zayıflamasına bağlı olarak şüphe ettiği yerlerde rivayetlerini kaydettiği metinleri câriyesine okutup ezberini tekrarlaması şeklinde değerlendirir. Zehebî de bütün bunlara rağmen Yezid'in tartışmasız hüccet olduğunu söyler (*A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 363). Yezid b. Hârûn Rebîülâhîr 206'da (Eylül 821) Vâsıt'ta vefat etti. Rivayetleri başta kütüb-i tis'a olmak üzere birçok eserde yer almış, kaynaklarda kendisine *Tefsîrü'l-Kur'ân* (Sezgin, I, 67) ve *Kitâbü'l-Ferâ'iz* (İbn Hacer, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 71) adlı iki eser nisbet edilmiştir.

Ali b. Medîni ile Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, "Yezid b. Hârûn'dan daha titiz bir hadis hâfızı görmedik" derken Ahmed b. Hanbel onu, "Zekâsı parlak, anlayış ve kavrayışı yüksek, itkân ve dirayet sahibi bir hâfız" diye tanıtmıştır. Ahmed b. Hanbel, Yezid b. Hârûn'un hadislerin fikhî ahkâmını anlamaya yönelik çabasını övgüyle anmıştır. Akaid sahasındaki bid'at fırkalarına karşı sert bir tutum takınmış, istivâyı te'vil eden Cehmiyye'ye karşı çıkmıştır. Onun, "Muavzeteyn'in Kur'an'dan olmadığını iddia eden kimse kâfirdir"; "Vakti gelmeden yöneticilik yapan kimse vakti geldiğinde Allah kendisini ondan mahrum eder" gibi bazı tesbitleri vardır. Yezid'in yedi kıraat imamından biri olan Hamza b. Habîb'in kuraatinin okutulmasına karşı çıktığı da bilinmektedir. Hakkında "rabbânî imam, zirve, sika, sebt, me'mûn, mütkın, hüccetülislâm" gibi sıfatlar kullanılan Yezid b. Hârûn'un imlâ meclisinde Ahmed b. Hanbel'i yanına oturtması kendisine verdiği değeri göstermektedir. Esasen hadis rivayetinde Yezid b. Hârûn ile Ahmed b. Hanbel birbirinden faydalanmıştır (Zehebî, XI, 194). Ahmed b. Hanbel'in, "Yezid b. Hârûn'un Saîd b. Ebû Arûbe'den semâi zayıftır, muhtelif hadisleri rivayet ederken yanılmıştır" şeklindeki sözünü Zehebî zayıflığın aslında İbn Ebû Arûbe'den kaynaklandığı, zira Yezid'in İbn Ebû Arûbe'nin zihni mekele-

ri zayıflayıp kendisine ihtilât ârız olduktan sonra da ondan hadis dinlediği şeklinde açıklığa kavuşturur (a.g.e., IX, 362-363). Yezid b. Hârûn, bazı zayıf râvilerden hadis almasının sebebinin, öğrenmek ve gerektiğinde bu tür bilgilerden de yararlanmak maksadıyla herkesten hadis alınabileceği şeklinde açıklar (Râmhürmüzî, s. 417).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Tabakât*, VII, 314-315; Bahşel, *Târîhu Vâsıt* (nşr. K. Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 108, 110, 125-129, 139, 142-144, 258-261; Kâ'bî, *Ḳabûlü'l-aḥbâr ve ma'rifetü'r-ricâl* (nşr. Ebû Amr el-Hüseynî b. Ömer b. Abdürrahîm), Beyrut 1421/2000, II, 20-23; İbn Hibbân, *Meşâhiru 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 177-178; Râmhürmüzî, *el-Muḥaddişü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 417; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 284; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 337-346; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261-270; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-ḥadîs*, I, 459-461; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 358-371; XI, 194; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 366-369; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkûr el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 71; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 67; Mehmet Fatih Kaya, *Hadis Usûlünde İhtilât*, İstanbul 2011, s. 60, 85.

ZEKERİYA GÜLER

YEZİD b. KA'KÂ'

(bk. EBÜ CA'FER el-KÂRİ).

YEZİD b. MÜHELLEB

(يزيد بن مهلب)

Ebû Hâlid Yezid b. Mühelleb
b. Ebî Sufre el-Ezdî
(ö. 102/720)

**Emevî Halifesi II. Yezid'e karşı
isyan eden vali ve kumandan.**

53 (673) yılında doğdu. İlk askerî tecrübesini babası Mühelleb'in Horasan valiliği sırasında kazanmış, Mühelleb de valiliği oğlu Yezid'e vasiyet etmişti. Irak genel valisi Haccâc b. Yasîf es-Sekafî kayınpederi olan Mühelleb'in bu vasiyetine uyarak Yezid'in Horasan valiliğini onaylamıştı. Valiliği döneminde giderek güçlenen Yezid'in azline sebep olabilecek bazı uygulamalara girişmesi Haccâc'ı rahatsız etti. Yezid, âsilerin bölgede bir tehdit unsuru olarak kaldıkları sürece Haccâc'ın kendisini yerinde bırakacağı düşüncesiyle, 83 (702) yılında Herat'ta İbnü'l-Eş'as taraftarlarını mağlûp ettiği sırada ele geçirdiği isyancı liderlere karşı müsamahakâr davrandı, bu arada Vâsıt'a gelmesi için verilen emirlerle de uymadı. Nihayet Haccâc'ın ısrarıyla Yezid halife tarafından azledildi (85/704). Yezid, Velîd b. Abdülmelik hilâfete geçin-

ce yine Haccâc'ın ısrarıyla tutuklandı (86/705). Haccâc ona hapiste ağır işkenceler yaptırdı; Yezid'in kız kardeşi olan karısı Hind buna karşı çıkınca onu boşadı. Dört yıl sonra kardeşleriyle birlikte hapisten kaçan Yezid, Remle'ye gidip Haccâc'a karşı düşmanlık besleyen Veliaht Süleyman b. Abdülmelik'in himayesine girdi. Halife Velîd, kardeşi Süleyman'a bir mektup yazarak Yezid'i kendisine göndermesini bildirdi. Süleyman da onu oğlu Eyyûb ile birlikte Velîd'in yanına gönderdi. Eyyûb amcası Velîd'in huzurunda, babasının Emevîler'e büyük hizmetler yapan Yezid'i ve ailesini himayesi altına aldığı, halifenin de bunu onaylayacağını umduğunu belirten mektubunu okudu. Bunun üzerine Velîd, Haccâc'a Yezid ve ailesinin peşini bırakmasını emretti. Haccâc'ın (ö. 95/714) ve arkasından I. Velîd'in (96/715) ölümü Yezid b. Mühelleb'e rahat bir nefes aldırdı. Süleyman halife olunca Yezid'i Irak genel valiliğine tayin etti. Yezid, daha önce Haccâc'ın koyduğu vergilerden dolayı ezilen halkın nefretini üzerine çekmemek için halifeden vergileri toplama görevinin kendisinden alınarak başka birine verilmesini istedi. Halife de bu göreve Sâlih b. Abdurrahman'ı tayin etti. Sâlih, Yezid'in yaptığı aşırı harcamaların devlet hazinesinden karşılanmasını kabul etmeyince sıkıntı yaşandı. Yezid, Irak valiliği uhdesinde kalmak şartıyla Horasan valiliğini de elde etmeyi başardı ve Horasan'a gidip oraya yerleşti.

Gerçekleştirdiği fetihlerden dolayı Kuteybe b. Müslim'i kıskanan Yezid, Kuteybe'nin öldürülmesiyle ortaya çıkan karışıklıkları yatıştırdıktan sonra Cürcân ve Taberistan üzerine seferler düzenlemeye başladı (98/717). Kalabalık bir orduyla Türk Hükümdarı Sül'ün idaresindeki Dihistan'a yürüdü ve Sül'ü teslim olmak zorunda bıraktı. Ardından yöneldiği Cürcân'da bir direnişle karşılaşmadı. Bölge halkının vergilerini arttırdı ve barış yaparak oradan ayrıldı. Taberistan üzerine giden Yezid, İspehbed'in barış teklifini kabul etmedi; ancak onun karşısında yenilgiye uğradı ve Biyasan'daki birçok müslümanın öldürülmesine yol açtı. Ardından Yezid, Hayyân en-Nabatî'yi İspehbed'e gönderip barış teklifinde bulundu ve kabul etmediği takdirde yeni gelecek takviye kuvvetleriyle birlikte tekrar saldırıya geçeceğini bildirdi. İspehbed yıllık 700.000 dirhem, 400 ağır yük safran veya aynı değerinde para vererek barış yaptı. Uyguladığı bu taktik sayesinde yenilgiyi başarıya çeviren Yezid bu defa halkı isyan eden, yerine bıraktığı vekilin öldürüldüğü Cürcân'a karşı yürüyüp yedi aydan

fazla süren bir kuşatmanın sonunda şehri ele geçirdi. Yezid'in Cürcân'da 40.000 kişiyi katlettiği rivayet edilmektedir.

Yezid Horasan'a dönünce Halife Süleyman'a mektup yazarak gerçekleştirdiği fetihleri ve ganimetten beytülmele gönderilmesi gereken humus miktarını bildirdi. Kaynaklarda bu miktar için milyonlarla ifade edilen farklı rakamlar verilmektedir (Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, s. 471; Taberî, VI, 544-545). Ancak Yezid humusu yollamadı. Süleyman b. Abdülmelik ölünce (99/717) yerine geçen Ömer b. Abdülazîz, Yezid'i huzuruna çağırıp humusu niçin göndermediğini sordu. Yezid önce meşhur olmak için miktarı abarttığını söyledi, ardından halifenin bunun hesabını sormayacağını düşünerek böyle davrandığını belirtti. Ona inanmayan halife müslümanların hakkını ödemeyen Yezid'i görevinden azledip tutuklattı. Yezid'in bu ikinci tutukluluk dönemi iki yıl sürdü. Ömer b. Abdülazîz'in hastalığının ağırlaştığı günlerde ve ya öldüğü duyulunca Yezid, yeni halife Yezid b. Abdülmelik'in kendisini öldürmesinden korktuğu için hapisten kaçıp Ezd kabilesinin Uman kolunun yurdu Basra'ya gitti. Basra halkının büyük çoğunluğunu teşkil eden Ezd ve Rebia kabilelerinin desteğiyle Temîm ve Kays'ın desteklediği Vali Adî b. Ertât'ı bertaraf edip şehre girdi (Ramazan 101 / Mart 720). Daha fazla taraftar toplayabilmek amacıyla ayaklanmaya dinî bir nitelik kazandırarak Basra'daki dindar zümreyi de saflarına katmaya çalıştı; halkı Kur'an ve Sünnet'e uymaya, Emevî Devleti'ne karşı cihada çağırdı. Emevîler'le yapılacak bir savaşın Türk ve Deylemliler'le yapılacak savaştan daha sevap olduğunu söyledi. Mevâlinin de katılmasıyla ordusu büyüdü. Ardından Basra'ya bağlı Ahvaz, Fars ve Kirman halkı da ona itaat ettiğini açıkladı. Kardeşi Mervân'ı Basra'da bırakarak Vâsıt üzerine yürüyen Yezid şehri ele geçirdikten sonra Küfe'ye yöneldi. Kendisini durdurmaya çalışan Küfe valisinin ordusundaki Ezd-Rebia mensuplarının yanı sıra Temîm liderlerinden bazılarını da yanına çekmeyi başardı. Ancak çok geçmeden halifenin kardeşi Mesleme b. Abdülmelik büyük bir orduyla Yezid'in konakladığı Akr mevkiine geldi. Yapılan savaşta askerinin büyük kısmı bozulup kaçan Yezid savaş alanında az sayıdaki taraftarıyla ölene kadar çarpıştı (14 Safer 102 / 24 Ağustos 720). İki kardeşinin yanı sıra kendisine yakın olan birçok kişi öldürüldü. Öte yandan kaçmaya çalışan kardeşi Mufaddal kendisiyle birlikte kaçan diğer kardeşleri ve birçok akrabası yakalanıp katledil-